

**«РАСЛЫЙМ»**

**Татарстан Республикасы**

**мәгариф һәм фән министры**

\_\_\_\_\_ **И.Г.Һадиуллин**

**«\_\_» \_\_\_\_\_ 2022 нче ел**

**Туган телдә белем бирү оешмалары укучылары өчен 2023 нче елда туган (татар) телдән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материалларының үзенчәлекләре (спецификация)**

**Спецификация  
контрольных измерительных материалов для проведения в 2023 году  
государственной итоговой аттестации (ГИА) по родному (татарскому)  
языку для учащихся  
школ с родным языком обучения**

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением  
высшего образования

**«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»**

подготовлен государственным бюджетным учреждением  
**«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»**

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ  
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

**Туган телдә белем бирү оешмалары укучылары  
татар укучылары өчен 2023 нче елда  
туган (татар) телдән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру  
материалларының үзенчәлекләре  
(спецификация)**

**1. Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материалларының максаты**

Төп дәүләт имтиханы (ТДИ) дәүләт йомгаклау аттестациясе формасын тәшкил итә. Укучыларның төп гомуми белем бирү программаларын үзләштерү нәтижәләренә Федераль дәүләт белем бирү стандарты таләпләренә туры килүен билгеләү максатыннан гамәлгә ашырыла. Әлеге максаттан стандартлаштырылган биремнәрдән гыйбарәт тикшерү материаллары тәкъдим ителә.

**2. Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материаллары эчтәлеген билгели торган документ**

Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материаллары түбәндәге документка нигезләнеп эшләнә:

Примерная рабочая программа учебного предмета «Родной (татарский) язык» для 5–9 классов основного общего образования для образовательных организаций с обучением на родном (татарском) языке / Разработчики: Шакурова М.М., Гиниятуллина Л.М. // <https://fgosreestr.ru/uploads/files/51cb63e57e2ee54667b15e3618a30341.pdf>

**3. Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материалларының төзелешен һәм эчтәлеген билгеләү алымнары**

Норматив документлар, илебез мәгарифе традицияләре һәм дәүләт йомгаклау аттестациясе максатлары, белем бирү сыйфатын бәяләү өлкәсендәге заманча тенденцияләр имтихан модели структурасын булдыру, эчтәлекне сайлауның концептуаль алымнарын билгелиләр.

Туган (татар) тел буенча төп дәүләт имтиханы моделен төзүдә төп концептуаль алымнар түбәндәгеләр:

- әлеге модель кысаларында түбәндәге компетенция төрләрен тикшерүне үз эченә алган компетентлы якин килү алымы:

- лингвистик компетенцияне, ягъни тел материалы белән эшлэгәндә, лингвистик белемнәрне куллана алуны тикшерә;

- тел компетенциясен, ягъни укучыларның тел нормаларын (лексик, грамматик, стилистик, орфографик, пунктуацион) үтәү белән бәйле осталыклары һәм күнекмәләрен тикшерә;

- коммуникатив компетенцияне, ягъни укучыларның сөйләм эшчәнлегенә төрле төрләренә ия булуын, чит сөйләмне кабул итү алуын тикшерә;

- мәдәни компетенцияне, ягъни телнең милли мәдәниятне белдерү формасы булуын, тел белән халык тарихы бәйләнешен, татар теленең милли-мәдәни үзенчәлеген аңлауны һәм үз фикерен белдерә алуын тикшерә.

- имтихан бирүченә тел һәм сөйләм күнекмәләрен бәяләү бердәмлегендә чагыла торган интегратив якин килү алымы;

- коммуникатив якин килү алымы. Аның нигезен мәктәпне тәмамлаучының коммуникатив практикасының тотрыклылыгын һәм уңышлы булуын тәмин иткән коммуникатив белемнәрнең формалашуын тикшерә торган биремнәр системасы тәшкил итә;

- когнитив алым. Биремнәрнең чагыштыру, анализ, синтез, абстракция, гомумиләштерү, классификация, конкретлаштыру, билгеле бер закончалыкларны һәм кагыйдәләрне билгеләү кебек универсаль гамәлләрне тормышка ашыру сәләтен тикшерүгә юнәлгәнлеге белән бәйле;

- шәхси якин килү алымы. Имтихан моделенә чыгарылыш укучыларының мөмкинлекләренә, ихтыяжларына юнәлгәнлеген, имтихан ташыручыларның әзерлек дәрәжәләренә һәм интеллектуаль мөмкинлекләренә жайлашуын күз алдында тоту.

Туган (татар) телдән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материаллары сайлап алу мөмкинлеген истә тотып төзелгән: укучы ике сочинениегә берсен сайлап алып яза.

Күрсәтелгән алымнар үзара бәйле һәм бер-берсен тулыландыралар.

Аерым биремнәрне һәм тестны гомумән бәяләү системасы педагогик үлчәүләр теориясе һәм практикасы таләпләрен һәм туган (татар) телне укуыту традицияләрен истә тотып эшләнгән.

#### **4. Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материалларының төзелеше һәм эчтәлегенә аңлатма**

Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материаллары формасы һәм катлаулылыгы ягыннан төрле булган 9 биремне эченә алган 3 бүлектән тора.

1 бүлек - кыска изложение (1 нче бирем).

2 бүлек - кыска жавап бирүне таләп иткән 6 бирем (2-8 нче биремнәр).

Имтихан эшендә кыска жавап бирүне таләп иткән түбәндәге төрдәге биремнәр тәкъдим ителә:

- укучы үзе формалаштырган кыска жавапны яза торган ачык типтагы биремнәр;

- тәкъдим ителгән жавап вариантларыннан дәрәс номерларны сайлап алып яза торган биремнәр.

3 бүлек - укылган текст нигезендә үз фикереңне белдерә алуны тикшерүгә юнәлдерелгән, киңәйтелгән жавап бирүне таләп иткән, ачык типтагы бирем (9 нчы альтернатив бирем - сочинение).

Биремнәрнең чагылышы 1 нче таблицада бирелә.

*Биремнәрнең бүлекләрдә бирелеше*

*1 нче таблица*

<b>Тестның бүлекләре</b>	<b>Биремнәрнең саны</b>	<b>Иң югары башлангыч балл</b>	<b>Бирем төрләре</b>
1 нче бүлек	1 (1 нче бирем)	7	Киңәйтелгән жавап бирүне таләп иткән
2 нче бүлек	7 (2-8 нче биремнәр)	7	Кыска жавап бирүне таләп иткән биремнәр
3 нче бүлек	1 (9 нчы бирем)	9	Киңәйтелгән жавап бирүне таләп иткән
1 нче һәм 3 нче бүлекләр		Грамоталылык һәм сөйләмнең төгәллеге өчен <b>10</b>	
Барлығы:	9	33	

**5. Биремнәрнең эчтәлегенә һәм тикшерелә торган эш төрләренә буенча бүленеше**

*Биремнәрнең “Туган (татар теле)” предметының төп эчтәлегенә буенча бүленеше*

*2 нче таблица*

<b>Бүлекләрнең исеме</b>	<b>Биремнәр саны</b>	<b>Иң югары башлангыч балл</b>	<b>33 баллга тигез булган иң югары башлангыч баллдан</b>

			<b>чыгып, элеге бирем өчен куелган иң югары балл (процентларда)</b>
Сөйләм. Тыңлау. Телдән сөйләмне дөрес аңлау. Изложение. Тыңлаган текстны язмача кыска формада бирү (кыска изложение)	1	7	21
Синтаксис	1	1	3
Фонетика	1	1	3
Пунктуация	1	1	3
Морфология	1	1	3
Сөйләм. Уку. Язмача сөйләмне дөрес аңлау	1	1	3
Лексикология һәм фразеология	1	1	3
Сөйләм.	2	10	30
Сөйләм эчтәлегенә төгәллеге һәм грамоталы булуы.	1 нче һәм 3 нче бүлекләрдә (гомуми)	10	31
Барлығы	9	33	100%

Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру материаллары төрләре ягыннан аерыла (3 нче таблицаны кара). Укучылар текстта бирелгән тел күренешләре белән эш итә. Алар эзер тексттан тиешле материалны табып эшли, монологик сөйләм төзи.

*Тел материалы белән эшләү төрләре ягыннан биремнәрнең бүленеше*

*3 нче таблица*

<b>Эш төрләре</b>	<b>Биремнәр саны</b>	<b>Иң югары башлангыч балл</b>	<b>33 баллга тигез булган иң югары башлангыч баллдан чыгып, имтихандагы</b>
-------------------	----------------------	--------------------------------	---

			<b>тел материалы белэн эш төрлөре өчен куелган иң югары балл (процентларда)</b>
Изложение язу	1	7	21
Текстта бирелгән тел материалы белэн эшләү	7	7	21
Сочинение язу	1	9	27
Грамоталылык һәм фактик төгәллек		10 (изложение һәм сочинение язу нигезендә)	31
Барлығы:	9	33	100%

## **6. Биремнәренң катлаулылык дәрәжәсе ягыннан бүленеше**

Барлык биремнәр нигез дәрәжәгә карый.

## **7. Эшне башкару вакыты**

Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру өчен, 3 сәгать 55 минут (235 минут) вакыт бирелә.

## **8. Өстәмә материаллар һәм жиһазлар**

Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздырганда, орфографик сүзлекләрдән файдаланырга рөхсәт ителә.

## **9. Аерым биремнәрне һәм барлык эшне бәяләү системасы**

**1 нче бүлектәге** 1 нче бирем (кыска изложение) махсус төзелгән критерийлар буенча бәяләнә. Кыска изложение өчен иң югары балл – **7**.

**2 нче бүлектәге** 2-8 нче биремнәрдә һәр дәрәс җавап өчен укучыга 1 балл куела. Җаваплар биремнәрне үтәү күрсәтмәсендәгечә язылган булса һәм дәрәс җавап үрнәге белән тулысынча туры килсә, бирем дәрәс үтәлгән дип санала. Биремнәренң җавапларын язганда, символлар тәртибе әһәмиятле түгел. Ялгыш җавап бирелсә яки җавап булмаса 0 балл куела. Бу бүлектә дәрәс җаваплар өчен укучы иң югары **7 балл** җыя ала.

**3 нче бүлектәге** бирем махсус төзелгән критерийлар буенча бәяләнә. Альтернатив бирем өчен **иң югары балл – 9**.

Изложение һәм сочинение тикшерү нәтижәсе буенча укучының **грамоталылыгы** һәм язма сөйләмдәге төгәллегә өчен **10 балл** куела.

Имтиханның барлык биремнәрен үтәгән өчен, укучы җыярга мөмкин булган **иң югары балл – 33**.

## **10. Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру шартлары (белгечләргә таләпләр)**

Туган (татар) телдән дәүләт йомгаклау аттестациясе уздырыла торган аудиториягә филолог белгечләр кертелми. Имтиханны туган (татар) тел һәм әдәбиятны укытмый торган педагог уздырырга тиеш.

Киңәйтелгән жавап бирүне таләп иткән биремнәрнең дәрәҗәлеген дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру буенча махсус эзерлек узган туган (татар) тел белгечләре тикшерә.

## **Дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру шартлары (белгечләргә карата куела торган таләпләр)**

**Имтиханның тәкъдим ителә торган тәртибе түбәндәгечә:**

1. Имтихан материаллары салынган пакетны алгач, укучылар бирем эшлисе бланкларга имзаларын куя, аннары аларны өстәлгә тәртибе буенча жыеп куя. Эш барышында алар тиешле формада тутырыла.

2. Башта укучыларга, изложение язу өчен, текст укыла. Бу вакытта алар караламага үзләренә кирәк дип санаган сүзләргә язып бара ала. Икенче тапкыр тыңлагач, укучылар аның эчтәлеген кыскача яза. Изложение текстны аудиоязмада тыңлана.

Кыска изложениегә үткөрү үрнәге:

*1 нче таблиця*

<b>№</b>	<b>Оештыру эше</b>	<b>Укучылар эше</b>	<b>Бирелә торган вакыт</b>
1	Аудиоязманы беренче кат тыңлау	Укучылар текстны тыңлыйлар, караламага кайбер сүзләргә язып баралар	3 – 4 минут
2	Уйлану өчен берәз вакыт бирелә	Укучылар каралама белән эшлиләр	5-6 минут
3	Аудиоязманы икенче кат тыңлау	Укучылар текстны кабат тыңлыйлар	3 – 4 минут
4	Аудиоязманы туктату, изложение яза башларга һәм орфографик сүзлекләрдән файдаланырга рөхсәт бирелә		
5		Укучылар кыска изложение язалар.	

3. Аннан соң укучыларга, имтиханның ның икенче бүлеген үтәү өчен, текст таратыла. Алар укылган текстның эчтәлеген чагылдырган һәм лингвистик анализ ясауга бәйле биремнәрне үтиләр.

**Дәүләт йомгакклау аттестациясенә барлык бүлекләрендәге биремнәрне үтәгәндә, укучыларга орфографик сүзлектән файдаланырга рөхсәт ителә.**

**11. Дәүләт йомгакклау аттестациясенә эзерләнү өчен кайбер киңәшләр**

Имтиханга эзерләнгәндә, укучыларга татар теленнән урта гомуми белем бирү мәктәпләренә Россия Федерациясе мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан тәкъдим ителгән гамәлдәге дәрәслекләрдән һәм уку әсбапларыннан, Татарстан Республикасы мәгариф һәм фән министрлыгы рөхсәте белән чыгарылган ярдәмлекләрдән, күрсәтмә материаллардан файдаланырга киңәш ителә.

*Кушымта*

**2023 нче елда Дәүләт йомгакклау аттестациясе материалларының гомумиләштерелгән планы**

*Барлык биремнәр дә нигез дәрәжәгә карый.*

*2 нче таблица*

№	Тикшерелә торган эчтәлек элементлары	Тикшерелә торган эчтәлек кодлары	Тикшерелә торган күнекмәләрнең кодлары	Бирем өчен иң югары балл	Биремне үтәү вакыты (мин)
1.	Тыңланган текст буенча кыска изложение язу.	11	1.2	7 <sup>1</sup>	90
2.	Синтаксис	5.3 5.10	4.6	1	13
3.	Фонетика	1.2	4.1	1	12
4.	Пунктуация	5.1	7.1	1	12
5.	Морфология	4.1 4.2	4.4	1	12
6.	Текстка анализ	8.3 8.5 5.11	4.7	1	12
7.	Лексикология	2.4	2.1	1	12
8.	Сөйләм	10.2	4.2	1	12
9.	Сочинение язу	8.6	1.3	1	60

<sup>1</sup> 1 һәм 9 нчы биремнәрен тикшергәндә грамоталык һәм сөйләмнең төгәлләге изложение белән сочинение тикшерүгә нигезләнеп башкарыла һәм 10 баллга тигез.